

Noktalama İşaretleri

GİRİŞ

Yazılı anlatım, insanlığın ortak belleği olan yazının bulunması ile başlar. Belli bir düzene sahip olmasa da noktalama işaretlerinin yazının icadından beri kullanıldığı belirtilmektedir. Antik çağda noktalama işaretlerinin kullanımı, kopyası tamamlanan kitapların gözden geçirilip düzeltilmesi sırasında yapılıyordu. Batı'da özellikle 16. yüzyılda matbaanın gelişmesi ile noktalama işaretlerinin kullanımı da yaygınlık kazanmıştır (Atasoy, 2010: 824). 19. yüzyılda noktalama işaretleri genelleşmiş ve belli kurallara bağlanmıştır. Bugün dünyada kullanılan Çin, Arap, Ermeni, Kiril gibi birçok alfabede çoğunlukla Batılı noktalama işaretleri kullanılmaktadır.

Noktalama işaretleri kurallarının tam ve doğru betimlenmesi, yazılı anlatımı seçen kişilerin, yazılarında noktalama işaretlerini doğru ve tutarlı kullanmasını sağlayacaktır. Bu ünite de günümüz Türkçesindeki başlıca noktalama işaretleri ve kullanıldığı yerler üzerinde durulacaktır.

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Konuşmanın inceliklerini yazıya aktarmak ve verilen iletiyi eksiksiz ve doğru olarak okura ulaştırabilmek için yazılı anlatımda birtakım işaretlere gereksinim duyulur. Yazılı anlatımda okumayı ve anlamayı kolaylaştıran, yazarın okura aktarmak istediği düşünce ya da duygunun doğru ulaşmasına yardımcı olan, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirten bu işaretlere **noktalama işaretleri** denir.

İlk yazılı eserlerimizden itibaren, Türkçenin yazıldığı alfabelerde birtakım noktalama işaretlerinin kullanıldığı görülmektedir. Ancak bunların hiçbirisi Batı'dan aldığımız sistem kadar kapsamlı değildi. Göktürk alfabesinde kelimeler, bir diğerrinden yalnızca üst üste iki nokta ile ayrılmaktaydı. Budist ve Mani metinlerinde sayıları 6 ile 9 arasında değişen birtakım işaretler bulunmaktaydı. Arap alfabesindeki Kur'an'da ayetlerin bittiğini gösteren vakfe işareti, kimi zaman, Türkler tarafından cümlenin bittiğini göstermek için kullanılmıştır (Koç, 2008:279). Resim 2.1, 2.2, ve 2.3'te farklı dönemlerde ve farklı metinlerde kullanılan noktalama işaretlerine örnekler verilmiştir.

"Noktalama işaretleri dilin trafik işaretleridir. Size ne zaman başlayacağınızı, ne zaman duracağınızı veya satırları nasıl okuyacağınızı söyler." David Mielke

Resim 2.1

Göktürk Alfabetinde Noktalama İşaretlerinin Kullanımı

𐰽𐰺𐰍𐰏 : 𐰊𐰏𐰚𐰚 : 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰚𐰚 : 𐰊𐰏𐰚𐰚 : 𐰽𐰺𐰍𐰏 : 𐰽𐰺𐰍𐰏
𐰽𐰺𐰍𐰏 : 𐰽𐰺𐰍𐰏 : 𐰽𐰺𐰍𐰏

Kaynak: Talat Tekin, Orhon Yazıtları, Yıldız, İstanbul 2003, s. 139.

Resim 2.2

Budist ve Mani Metinlerinde Noktalama İşaretlerinin Kullanımı

❖ • • ❖ “ ‘ “ ” .

V. Budist metnlerinin noktalama işaretleri

Mani metinlerinde ise şu işaretler kullanılmıştır.

❖ ❖ ❖ ❖ ~ .

VI. Mani metnlerinin noktalama işaretleri

Kaynak: Ahmet Caferoğlu, Türk Dili Tarihi I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1970, s. 173.

Resim 2.3

Arap Alfabetinde Noktalama İşareti Olarak Vakfe İşaretinin Kullanımı

قَلِيمُ كَرُكُ بُونِدَه زَنْبِيلُ ذَلَّتْ اِيْجُونِ اَسْتُورُوبِ ابُو ابِقْوَانِ
وَامَثَالُهُ تَبْلِيْجِي لِيْكَ اِيْتُوْرْمَكْ كِيْرُكْ ❖ اَكْرَاوْلُ عَمَلْدِيْنِ سِرُورِ
وَيَا نَفُوْرًا يَمْسُهُ ارْشَادُ وَا جَا زَةُ خَلَا فَتْ جَا يَزَاوْلُوْرُ ❖ وَا لَا فَا هِ
وَا كَثُرُوْا غَلْبَ اعْزَةٍ مُؤَدِّبِ ❖ وَمَشَايِخُ مَقْرَبِ ❖ وَاوْلِيَاءِ
مَهْذَبِ ❖ رَحْمَةُ اللهِ رَبِّ ❖ طَرِيْقُ سَوَالِ وَتَبْلِيْجِي لِيْكَ اِخْتِيَارُ قَلِيْمَشْدَرِ

Kaynak: Mehmet Mahur Tulum, Hazîni, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi, İstanbul 2009, s.402.

Günümüzde kullandığımız noktalama işaretlerinin birçoğu, yazı dilimize Batı'dan, Tanzimat döneminde geçmiştir. Bu işaretleri bizde ilk olarak Şinasi, Şair Evlenmesi (1859) adlı tiyatro eserinde kullanmıştır. Bilindiği gibi bu eser, aynı zamanda basılı ilk Türkçe tiyatro eseri olma özelliği taşımaktadır. Direktör Âli Bey'in Molier'den Ayyar Hamza adıyla çevirdiği tiyatro eserinde noktalama işaretlerini daha fazla kullandığı görülür (Koç, 2008:279). Ancak araştırmacılar bu eserlerde noktalama işaretlerinin bugünkü kadar kapsamlı olmadığını belirtmektedirler.

Yazı dilinde noktalama işaretlerinin doğru ve yerinde kullanılması, hem yazar hem de okur açısından kolaylık sağlar. Yazar, konuşma dilinde anlaşmayı kolaylaştıran mimik, jest, vurgu, durak, tonlama gibi yardımcı öğeler yerine noktalama işaretlerinden faydalanır. Okur ise bu işaretler yardımıyla anlatılmak istenen daha rahat ve doğru anlar. Bu işaretlerin yerinde ve uygun kullanılmaması, ya metnin güç veya yanlış anlaşılmasına ya da hiç anlaşılmasına yol açabilir. Bu yüzden bu konuda dikkatli ve titiz davranılması gerekmektedir. Bu konu hakkında günümüzde birçok yazılı ve sözlü anlatım kitapları ile değişik yazım kılavuzlarında bilgiler verilmektedir.

Noktalama işaretlerinin günümüz Türkçesindeki macerasını okumak için Türkçede Noktalama adlı kitaptan yararlanabilirsiniz. (Atasoy, F. O., İstanbul: Özel Kitaplar, 2010)

K İ T A P

Günümüz Türk yazı dilinde elli kadar noktalama işareti kullanılmaktadır (bk. www.tdk.gov.tr). Ancak bu ünite, düz yazıda yaygın olarak kullanılan noktalama işaretleri ve bunların kullanımı betimlenecektir. Bunların dışında *düzeltilme* diğer adıyla *şapka işareti* (^) Yazım Kuralları ünitesinde ele alınacaktır.

Noktalama işaretlerinin kullanımı konusunda, ne yazık ki hâlâ tam bir uzlaş yoktur. Birçok yazarın bu işaretleri rastgele kullandıkları görülmektedir. Bu ünite, Türk Dil Kurumu'nun görüşleri ve genel kabul görmüş uygulamalar esas alınmıştır.

D İ K K A T

Rakamlar arasında kullanılanlar hariç, her noktalama işaretinden sonra bir harf sığacak kadar bir boşluk bırakılmalıdır.

D İ K K A T

Noktalama işaretleri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için Türk Dil Kurumu'nun sanal ağdaki www.tdk.gov.tr sayfasından yararlanabilirsiniz.

İ N T E R N E T

Nokta (.)

1. Cümlelerin bittiğini göstermek amacıyla cümle sonuna konur.

Dünyada parlamentolar yasama ile görevlidirler. Kanun yaparlar. Monarşilere direnen milletlerin kurduğu Avrupa parlamentoları idare ve yargı görevini hükümdar ve memurlara bırakmıştır. (İlber Ortaylı, Kırk Ambar Sohbetleri)

Nokta, anlatılmak istenenleri sırasıyla vermeyi sağlayan sözlerin sınırlarını gösterir.

Başlıklarda nokta kullanılmaz.

D İ K K A T

2. Rakamlardan sonra konursa sıra sayı sıfatlarını türetir; yani -nci eki yerine geçer.

67. Dil Bayramı, İstanbul'da Yıldız Teknik Üniversitesi'nce önemli bir toplantıyla kutlandı. (Oktay Akbal, Yazar Bir Tanıktır)

DİKKAT

-ncl eki yerine geçen noktadan sonra cins isim gelirse küçük harf kullanılır. Bilgisayar kullananlar bu hususta dikkatli olmalıdır. Çünkü bilgisayar programları noktadan sonra gelen her kelimenin ilk harfini -çok defa kendiliğinden- büyük harfe çevirmektedir.

DİKKAT

Eğer birden çok sayı, arka arkaya sıra sayı sıfatı olarak kullanılacaksa bu durumda, her sayıdan sonra nokta konabileceği gibi, sayılar arasına virgül veya kısa çizgi ve son sayıdan sonra da nokta konarak aynı anlam kazandırılabilir.

Seyhun boylarında ve Aral'ın doğusunda yüzlerce yıldan beri yaşamakta olan Oğuzlar; 11-13. yüzyıllar arasında buradan ayrılarak Azerbaycan, Anadolu ve Balkanlara yerleşmişlerdir. (Ahmet B. Ercilasun, Türk Dili Tarihi)

3. Kimi kısaltmalarda kullanılır.

Prof., Dr., sok., cad., A. (Arapça) vs.

DİKKAT

TDK'nin Yazım Kılavuzu'na göre tamamen büyük harflerden oluşan kısaltmalarda esas olarak nokta kullanılmaz: TBMM, DDY, BMT, ABD, AB, MÖ, MS, İTÜ vb. Ancak T.C., T. vb. bu durumun istisnalarıdır. Bu konuyla ilgili olarak Yazım Kuralları ünitesindeki Kısaltmalar bölümünü okuyabilirsiniz.

DİKKAT

Hakkında kesinleşmiş yargı kararı bulunmayan zanlıların ve tutukluların isimleri haber metinlerinde, hukuki mecburiyetle, kısaltma yapılarak verilmektedir. Bu durumda kişinin adı yazılmakta, soyadının ilk harfi nokta ile kısaltılarak verilmektedir.

4. Tarih yazarken gün, ay ve yıl rakamla yazılıyorsa bunların arasına nokta konur.

Ülkü dergisinin 1.XI.1944 tarihli sayısında, tercüme üzerine düşündüklerini anlatan bir yazıda, Bay Orhan Buran beni de okşamak istemiş. (Nurullah Ataç, Günlerin Getirdiği ~ Sözden Söze)

DİKKAT

Tarih yazımında nokta yerine eğik çizgi (/) de kullanılabilir.

DİKKAT

Tarihlerde ayın adları yazıyla yazılırsa araya nokta konmaz, bir harflik boşluk bırakılır.

5. Saat yazımında saat ile dakika arasına nokta konur.

Kadıköy'ünde, Bahariye Caddesi'ndeki Geren Apartmanı'nın giriş katında, 21.05'te doğmuşum. (Handan İnci, Selim İleri Kitabı Şimdi Seni Konuşuyorduk)

6. Bir yazıda maddeleme yapılıyorsa maddeleri belirtmek için kullanılan rakam veya harflerden sonra konur.

I.	i.	1.	A.	a.
II.	ii.	2.	B.	b.
III.	iii.	3.	C.	c.

Dünyada konuşulan ve konuşulmuş olan dillerin genellikle iki açıdan, iki yönden sınıflandırılması gelenek olmuştur:

1. Biçim açısından (*morphologique, morphologic, morphologisch*)
 2. Kaynak (akrabalık ilişkileri) bakımından (*généalogique, genetic, genealogisch*)
- (Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil Anaçizgileriyle Dilbilim)

Benzer durumlarda nokta yerine kapama ayracı da kullanılabilir. 1), 2) gibi.

DİKKAT

7. Bilimsel yazılarda kaynakça yazımında kullanılır.

Tekin, Talat (2000). Orhon Türkçesi Grameri. Ankara: TDK

Bilimsel yazılarda farklı kaynakça yazımı kullanılmaktadır. Buna bağlı olarak da noktanın kullanımı değişiklik gösterebilmektedir.

DİKKAT

8. Büyük rakamların okunuşunu kolaylaştırmak için rakamlar basamaklara ayrılarak aralarına nokta konulmaktadır.

Sultan Mes'ûd'un oğullarının iktidar kavgaları imparatorluğu önce parçalara böldüyse de Sultan Sencer'in gayretleri ile birlik şeklen yeniden sağlandı. İmparatorluk zirvede iken 10.441.900 km2lik bir alana yayılmıştı. (Metin Akar, Doğumunun 750. Yılında Mektuplarla Yunus Emre)

Kıymetli evrak adı verilen ve üzerinde oynanarak sahtecilik yapılması olasılığı olan değerli kâğıtların (çek, senet, kira ya da satış sözleşmesi vb.) üzerindeki sayılar yazı ile ve bitiştilerle yazılmaktadır.

DİKKAT

9. Matematikte çarpma işlemi işareti olarak kullanılır.

$$2 \cdot 3 = 6$$

Genellikle matematikte çarpma işareti olarak kullanılan nokta, yazıda kullanılan- dan farklı olarak satır çizgisinden yukarıda ve ortada yazılmaktadır.

DİKKAT

10.04.2012 ile 10.Nisan.20102 tarihleri aynı zamanı bildirmektedir. Yazım yönün- den bunların arasındaki farkı açıklayınız.

SIRA SİZDE

Virgül (,)

1. Öznenin yüklemden uzak düştüğü cümlelerde, öznenin sonra virgül konur.

Baykuş, Yunan mitolojisinde tanrıça Athena'nın sevdiği hayvan olarak bilinir ve tanrıçanın gözlerinin Baykuş gözü renginde olduğu anlatılırdı. (Deniz Gezgin, Hayvan Mitosları)

Virgül, anlama doğrudan etki eden ve cümlede karışmayı önleyen ayırıcı işarettir. Okuyana, ses tonunu ayarlaması ve yazılanları doğru okuyabilmesi için yol gösterir.

2. Cümlede kelime öbeklerini belirginleştirmek için kullanılır.

Saniyoruz ki öğretmenler ve eğitim sistemine egemen olunca, gelecek kuşakları istediğimiz kalıpta yetiştirebiliriz. Bu çok kolaycı bir kuruntu. Çocuğun ruh yapısını, toplum yapısını, bunların birbirleriyle içiçe ilişkisini, doğumdan önce, doğumdan sonra, okuldan önce, okulun yanı sıra; evde, şehirde çocuk denilen fenomenin hangi öğelerden oluştuğunu ve eğitim biliminin yeni verilerini bilmeyiştin ya da iyi bilmeyiştin gelen bir yanılgı... (Haldun Taner, Koyma Akıl Oyma Akıl)

3. Cümlede benzer veya eş değer öğeler, art arda sıralanıyorsa bunların arasına konur.

Yemekten sonra sofrayı evin hanımıyla hizmetçiler yardımlaşa kaldırırlar, sonra sıra kuru üzüm, incir, ceviz içi, incir pestiline gelirdi. (Orhan Kemal, Baba Evi)

4. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.

Oğlu Ruşen her gün babasının elinden tutar, yede yede eve götürür, evden getirir, onun yıkılmış, ezilmiş, kırılmış gönülcüğünü elinden geldiğince hoş ederdi. (Yaşar Kemal, Üç Anadolu Efsanesi)

DİKKAT

Şart ekinden sonra virgül kullanılmaz. Ancak birden fazla şart eki art arda geldiğinde şartlı cümleler virgülle ayrılır.

5. Bu, şu, o zamirleri özne olarak kullandığında bunları işaret sıfatlarıyla karıştırmamak ve anlam karışıklığına yol açmamak için konur.

Bu, çeşitli çağlardan kalma, çeşitli sonuçlar için yapılmış içinden çıkılmaz karmaşıklıklar bırakılıp yürünürse özel banyolara yaklaşılr. (Halikarnas Balıkcısı, Bütün Eserleri 4 Merhaba Anadolu)

6. Çünkü, ama, fakat, ancak gibi bağlaçlar cümleleri birbirine bağlıyorsa bu bağlaçlardan önce virgül konabilir.

1970'lerin başında henüz yeni bir kuruluş olan Türk Edebiyatı Cemiyeti'ne sık sık uğrardım, çünkü bu cemiyet tarafından yayımlanan Türk Edebiyatı dergisinde şiirlerim çıkardı. (Beşir Ayvazoğlu, Siretler ve Suretler)

DİKKAT

Bu bağlaçlardan önce virgül yerine noktalı virgül de kullanılmaktadır.

DİKKAT

Metin içinde ve, veya, yahut bağlaçlarından; hem... hem, ne... ne gibi tekrarlı bağlaçlardan; pekiştirme ve bağlama görevindeki de da bağlacından önce ya da sonra da virgül kullanılmaz. Ancak özellikle ve bağlacından sonra bir ara söz getirilecekse virgül kullanılabilir.

7. Alıntı cümleler tırnak içi yerine virgüllerle de verilebilir.

Fakat sonraları düşünüp taşındım. Fadime'yi kendime eş bulmadım. Kendi kendime, sana arkadaş lazım, karının ne lüzumu vardı ki, dedim. (Sait Faik, Bütün Eserler 1 Semaver Sarnıç)

8. Konuşma çizgisiyle verilen alıntıların bitiminde kullanılır.

-- Git oğlum, diye ilave etti, memleketine git! Karnının doyduğu yerdir vatan, derler ama kulak asma... (Orhan Kemal, Baba Evi)

9. Kelimeler pekiştirme amacıyla tekrarlanıyorsa birbirinden virgülle ayrılır.

Annemin, “Tamam, tamam. Parçalama kendini, haber etmem.” diyen sesi... Ve sonrası karanlık... Derin bir kuyudadım. (Ayşe Kulin, Geniş Zamanlar)

10. Hitap (seslenme) kelimelerinden sonra kullanılır.

Kübrâ, kızım, Muazzez senin kardeşindir. (Sabahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf)

11. Onaylama veya ret bildiren kelimelerden sonra kullanılır.

Evet, Türkçe hâlâ çoğumuzun şuur altında farklı medeniyet projelerinin bayrağı olmaya devam eder. (...) (Hayati Develi, Dil Doktoru)

Binbaşı: æ Yok, dedi, onun evinden çıkacağım. Yalnız bana bir hafta izin versin. (Memduh Şevket Esendal, Ev Ona Yakıştı)

12. Bilimsel çalışmalarda kaynakça yazımında kullanılır.

Ayvazoğlu, Beşir (1999). Kuğunun Son Şarkısı, Ötüken Yayınları.

13. Rakamların yazımında kesirleri göstermek için kullanılır.

13,8 (on üç tam onda sekiz)

Bu, şu, o işaret zamirlerinden sonra hangi durumlarda virgül konmalıdır? Açıklayınız.

SIRA SİZDE

Noktalı Virgül (;)

1. Sıralı cümleyi oluşturan cümleler, virgülle ayrılıyor ve kendi aralarında gruplanabiliyorsa bu gruplar birbirinden noktalı virgülle ayrılır.

Niyazi'yle iş bölümü yapmıştık. Sabahtan öğleye kadar bulaşıkları o yıkar, garsonluğu ben yapardım; öğleden sonra bulaşıkları bende, garsonluk onda. (Orhan Kemal, Baba Evi)

Noktalı virgül bir nokta ve bir virgülden oluşur. Yazılı metnin seslendirilmesinde virgüle göre biraz daha uzun soluklanılacak yeri gösterir.

2. Bir cümlede virgüllerle ayrılan kelimeler veya kelime öbekleri kendi içinde gruplanabiliyorsa bunlar da birbirinden noktalı virgülle ayrılır.

Sosyal hayattaki çeşitli olaylar; doğal değişmeler, insanoğlunun durumu, meslek, umut, halk hayatı gibi konular; insanlık davranış, karakter, eğitim ve öğretim gibi çeşitli konular bütünüyle atasözlerinin kapsamı içindedir. (Günay Karaağaç, Türkçenin Söz Dizimi)

3. Bağlaçlı cümleleri birbirine bağlamak için hatta, yoksa, oysa, hâlbuki, ne var ki, bundan dolayı, bu nedenle, öyleyse, çünkü, sonra, ancak, lakin, fakat, meğer, meğerse, yalnız, yani gibi bağlaçlar kullanılıyorsa çok defa bu bağlaçlardan önce kullanılır.

İkinci kattan sonra merdiven iyice karanlık oldu. Ta yukarıda yanan bir yirmi beş mumluk lambanın ışığı ancak arkadaşımı seçmeme yardım ediyor; fakat apartmanların üstündeki kartvizitleri kibrit çaka çaka okuyoruz. (Sait Faik, Bütün Eserler 1)

4. Sıralı, bağlaçlı, girişik gibi birden çok cümlelerin birlikte kullanıldığı yapıların öznesi ortak ise bu durumda noktalı virgöl öznenin sonuna konur.

Apaçık ortadadır ki papazlar; tapınağı, içindeki hazineleri elde etmek için yakmışlar ve masum bir deliyi, tapınağı yakıp içindekileri çalmakla suçlamışlardı. (Halikarnas Balıkcısı, Bütün Eserler I Merhaba Anadolu)

5. Aynı eki alan kelimeler virgülle art arda sıralandığında oluşabilecek anlam karışıklığını önlemek için kullanılır.

Ayşe'nin; Murat'ın, Selma'nın, Ali'nin okumadığı kitapları okuması şaşırtıcıydı.

DİKKAT

Günümüzde noktalı virgölün ne işe yaradığının tam olarak anlaşılamamış olması işaretin, yerini virgüle bırakmaya başlaması sorununa yol açmaktadır.

SIRA SİZDE

Hangi durumlarda öznenin sonuna noktalı virgöl kullanılmalıdır?

Göktürk ve Yenisey yazıtlarında kullanılan tek noktalama işareti, iki noktadır. İşaret, kendinden sonra bir açıklama ya da birkaç örnek geldiğini bildirir. Bunun dışında söyleyişi etkili kılmak için de kullanılır.

İki Nokta (:)

1. Cümleyle ilgili verilecek örneklerden önce kullanılır.

Sadece küçük diller yok olmaz! Her canlının ölümü tatması nasıl muhakkaksa, her dil de ölüm tehdidi altındadır. Bilgilerinizi yoklayınız: Sümerler, Fenikeliler, Firikler, Hititler, Soğdılar. (Hayati Develi, Dil Doktoru)

2. Cümleden sonra, cümle ilgili yapılacak açıklamadan önce kullanılır.

Düşümde gördüm: Ne kadar uygarlık varsa hepsinde birden yaşıyorum. (Nermi Uygur, İçi Dışıyla Batı'nın Kültür Dünyası)

DİKKAT

İki noktadan sonraki kısımda örnekler veriliyorsa ve bunlar özel isimse büyük, cins isimse küçük harfle yazılır; eğer iki noktadan sonraki kısım açıklama cümlesi ise diğer cümlelerde olduğu gibi büyük harfle başlar.

3. Karşılıklı konuşma bölümlerinde konuşucuyu bildiren kelimenin sonunda kullanılır.

Çakırcalı: "Gelme Hüsnü Efendi. Yazık olur sana. Aramızda tuz ekmek var. Gelme!" (Yaşar Kemal, Çakırcalı Efe)

4. Ses bilgisiyle ilgili çalışmalarda ünlünün uzun olduğunu göstermek için ünlüden sonra konur.

ha:la:, ca:mi, şa:ir vd.

5. Matematikte bölme işlemi işareti olarak kullanılır.

18 : 2 = 9

6. Genel ağ adreslerinde kullanılmaktadır.

Anadolu Üniversitesinin genel ağdaki adresi: <http://anadolu.edu.tr/>, Türk Dil Kurumunun hazırladığı Büyük Türkçe Sözlüğün genel ağ adresi: <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

İki noktadan sonra örnekler sıralanıyorsa ilk örnek büyük harfle mi yoksa küçük harfle mi yazılmalıdır? Eğer iki noktadan sonra bir cümle varsa ne yapılmalıdır?

SIRA SİZDE

Üç Nokta (...)

1. Yazarın söyleyeceklerinin tam olarak bitmediği ya da devamını okuyucuların hayal gücüne bıraktığı izlenimini uyandıran cümlelerin sonuna konur.

Davidler'in köydeki evine gitmiştik hani. Ocak yanıyordu. Çıtır çıtır. Sana, İstanbul'daki evini hatırlatmıştı. Duygulanmıştın... (Ayşe Kulin, Geniş Zamanlar)

Sözün istenmeyen şekilde bittiğini, kesik cümlelerde okuyana bırakılan parçayı göstermede, ayıp karşılanan kelimelerin yerine, metinlerin okunamayan yerlerini göstermede kullanılan yardımcı işaretler.

2. Konuyla ilgili örneklerin devam ettiğini bildirmek için üç noktadan yararlanır.

Çocukluğumda, bir Arabistan şehrinde ihtiyar bir kadın tanımıştık. Sık sık hastalanır, humma başlar başlamaz İstanbul sularını sayıklardı: – Çırçır, Karakulak, Şifa suyu, Hümkâr suyu, Taşdelen, Sırmakeş... (Ahmet Hamdi Tanpınar, Beş Şehir)

3. Alıntı yapıldığında atlanan yeri belirtmek için kullanılır.

*Eliot, kitabının bir başka yerinde şöyle diyordu:
“... Önce size, şiirde musikinin, anlamla ilişkisi olmayan bir musiki olmadığını hatırlatmak isterim. Aksi hâlde anlamsız fakat musiki değeri üstün şiirler yaratabilirdik, böyle bir şiirin varlığına hiç şahit olmadım.”* (Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili)

Alıntılarda yapılan atlamalar üç nokta yerine (...) biçiminde de gösterilebilir.

DİKKAT

4. Konuşma bölümlerinde, duraksama veya kekelemeyi göstermek için kullanılır.

Annem inledi: æ Fakat... Ben... Ben bilmiyorum ki, ne duydunuz?
(Orhan Kemal, Baba Evi)

5. Karşılıklı konuşmalarda cevap verilmediğini, sessiz kalındığını belirtir.

Sedat: -- Hapishaneye alışırsın, Ali Bey. Hem neler vardır, neler? Ben iki sene nasıl geçti, duymadım. Allah insana orada da yaşamak kuvvetini veriyor. Hem canım daha dur bakalım... Senin kaç liran var?

æ ...

æ Söyleyemezsin bilirim, ama ben senin birikmişini beş yüzden fazladır derim. (...)
(Sait Faik, Bütün Eserler 1, Semaver Sarnıcı)

6. Devam eden bir dizinin tamamını, uzun uzun yazmamak için üç noktadan yararlanılır.

Hayatımız neredeyse onar yıllık bölümlere ayrılacak sıçramalarla değişiyor. 60'ların, 70'lerin ... 90'ların Türkiye'si farklı farklı. (Hayati Develi, Dil Doktoru)

7. Açıkça ne olduğunu yazmak istemediğimiz kişi, yer, kurum vb. adı yerine üç nokta konur. Aynı şey genel ahlaka aykırı, argo, küfür sözlerini yazarken de söz konusudur.

Fakat benim istediğim bu değildi M... kazasında kaymakam olan bir arkadaşına beca-yış teklif ettim. (Reşat Nuri Güntekin, Acımak)

8. Ünlem ve soru işaretinden sonra anlatımı pekiştirmek için konur.

Oyun uzun uzun alkışlandı. Fransız seyirci pek öyle kolay kolay ayağa kalkıp alkış-lamazmış oyunları!.. Bir şaşkınlık da bu nedenle yaşandı. (Kenan Işık, Geçip Gitti Kirpiklerimin Arasından)

DİKKAT

Ünlem ve soru işaretinden sonra anlatımı pekiştirmek için çok defa iki nokta konmaktadır.

SIRA SİZDE

Karşılıklı konuşmaların bulunduğu bir metinde, üç noktanın kullanım amacını açıklayınız.

Eklendiği sese, heceye, kelimeye, söze ya da cümleye soru anlamı yükleyen işarettir. Türkçede soru işareti yoluyla cümleye şaşma, çıkışma, rica, beğenme gibi birbirinden değişik anlamlar da yüklenir.

Soru İşareti (?)

1. Türkçede soru cümleleri, ya *mX* soru eki yahut da *kim, ne, neden, niçin, hani, nere, nasıl, nice, niçin* gibi soru bildiren kelimelerle kurulur. Bunların bulunduğu cümlelerin sonuna soru işareti konur.

DİKKAT

Soru bildiren *ne, nasıl, nice* kelimeleri belgisiz sıfat olarak kullanıldığında soru işareti kullanılmaz:

*Ne günlere kaldık!
Nice güzeller gördüm.
Yemekler nasıl güzel olmuş anlatamam.*

DİKKAT

Soru eki *mX*, ünlü uyumlarına girer: *mı, mi, mu, mü* olabilir, ancak bu ek, diğer eklerden farklı olarak bir kelime gibi ayrı yazılır.

*Ben kara duygularıma kapılmış, anlatıp dururken sözümü kesti:
— Siz insanlar, neden sevmeyesiniz birbirinizi?
— Neden mi? Nereden çıkarıyorsun birbirimizi sevmeyişimizi? Severiz, bayılırız birbirimize. Ama sen önce şunu söyle: Siz insanlar dedin, sen insan değil misin yani?
(Nurullah Ataç, Günlerin Getirdiği ~ Sözden Söze)*

Sıralı, birleşik, girişik, bağlaçlı gibi esasında birden çok cümlelerin bir arada bulunduğu cümle tiplerinde, soru işareti en sona konur.

DİKKAT

Asıl sorun ticari ünvanların, dükkân tabelalarının yabancı dilde olması mı; Türk diline, Anadolu'yu işgal eden haçlı orduları gibi giren yabancı kelimeler mi; güzide eğitim kurumlarının Türkçeyi ikinci plana itip İngilizce gibi yabancı dillerde eğitim yapmaları mı; gençlerin dilinin bozulup meramlarını ifade edemez hâle gelmeleri, Türkçe ifade imkânlarımızın gün geçtikçe fakirleşmesi mi; özel radyo ve televizyon spikerlerinin Türkçeyi bozuk bir aksan ile ve yanlış kullanması mı; yoksa bir kısım insanlar “Öztürkçe” adı altında uyduruk bir dil kullanırken, bir başka kesimin de buna cevaben anlaşılmaz bir eski dille iletişmeye çalışmaları mı? (Hayati Develi, Dil Doktoru)

:mX eki her zaman soru bildirmez. Bazen cümlede zarf-fiil işlevinde yapılar oluşturarak cümlelerin zarfını oluştururlar. Böyle durumlarda soru işareti kullanılmaz.

DİKKAT

Hayat pahalılaştı mı dostluklar ucuzlar. (Haldun Taner, Koyma Akıl, Oyma Akıl)

Bazen köpekler koku alırlardı herhâlde, havlamaya başlamazlar mı, çil yavrusu gibi dağılırdık. (Orhan Kemal, Baba Evi)

Soru eki mX, “güzel mi güzel”, “çirkin mi çirkin”, “ters mi ters” örneklerinde olduğu gibi ikilemelerde pekiştirme amacıyla da kullanılır. Bu durumda soru işareti konmaz.

DİKKAT

Öyle ki, Yorgi bir gün: - Yahu çocuklar, demişti, ay ışığında futbol oynamak kıyak mı kıyak olacak! (Orhan Kemal, Baba Evi)

2. Konuşma dilinde, hiçbir soru eki veya kelimesi kullanılmadan vurguyla cümleye soru ifadesi katılabilir. Bu durum, konuşma metinleri yoluyla yazıya da aktarılabilmektedir.

(...)şişman adam gazetesini bir tarafa bıraktıktan sonra, Kayseri'ye giden adama baktı, gülümsedi: æ Demek ki Kayseri'ye? dedi. (Sait Faik, Bütün Eserleri 1 Semaver Sarnıç)

3. Bir yazıda yer, tarih vb. verilen bilgilerle ilgili olarak tereddütler varsa bu durum, ayrıca içinde soru işareti kullanılarak belirtilir.

Önce Aslı sonra da Tahir Nil kenarındaki Karaman (?) şehrinde Zühre Han ile karşılaşmışlar ve birbirlerine türküler söylemişlerdir. (Fikret Türkmen, Kerem ile Aslı)

Bu gramerin dayandığı dil malzemesi İkinci Doğu Türk Kağanlığı döneminden kalma şu yazıtlardır: Kül Tigin yazıtı (732), (...) Tunyukuk yazıtı (720-725?), Ongin yazıtı (732-735?) ve Küli Çor (İhe-Hüşötü) yazıtı (719-723?). (Talat Tekin, Orhon Türkçesi Grameri)

Karikatürlerde soru işaretinin ünlemle (!) kullanımı yaygın bir biçimde, şaşkınlık ve bağırarak sorma anlamında kullanılmaktadır.

DİKKAT

4. Soruyu pekiştirmek için soru işaretinden sonra iki nokta konabilir.

Hiç düşündünüz mü; deniz kızı var da, neden deniz erkeği yok?.. (Sunay Akın, İstanbul'da Bir Zürafa)

SIRA SİZDE

6

Cümlede mX soru eki bulunmasına rağmen soru işaretinin kullanılmadığı durumları açıklayınız.

Ayraç/Parantez ()

Parantez olarak da bilinen bu işaret için, köşeli ayraçla karıştırılmasın diye yay ayraç terimi de kullanılmaktadır. Cümlelerin anlamına hizmet eden ayırıcı işaretlerdendir.

1. Cümleyle doğrudan ilgisi olmayan açıklamalar ayraç içinde verilebilir.

Ak sakallı bir pir peyda olarak onlara doğru yolu gösterir. Gece olduğu zaman da Demirkazık yıldızının tersine (güneye) gitmelerini söyler. (Fikret Türkmen, Tahir ile Zühre)

DİKKAT

Özel veya cins isme getirilen ekler, ayraçtan önce yazılır. Ancak bu konuda zaman içinde görüş farklılıkları meydana geldiğinden, uygulamada farklılıklar görülebilmektedir.

Edebiyat konusunda bize ulaşan en eski kuramsal eser, Aristoteles'in (M.Ö. 384-322) "Poetika"sıdır (Peri Poieties). (Gürsel Aytaç, Genel Edebiyat Bilimi)

2. Bilinmediği düşünülen veya başka dillerdeki karşılığı verilmek istenen bir kelimenin yabancı dildeki veya Türkçedeki karşılığı ayraç içinde verilebilir.

Türk halk edebiyatında aşıkların yaratıp geliştirdiği türlerin önemlilerinden biri de halk hikâyeleridir. Bu türde tahkiye (narration) esastır. (Fikret Türkmen, Tahir ile Zühre)

3. Örnekler ayraç içinde gösterilebilir.

Zaten iki tür eşkıya vardır romanda: soylu ve soysuz. Soysuz olanlar (Deli Durdu, Kallaycı, Kara İbrahim) köylülere yıldırım için Ali Ağa ve Safa Bey tarafından beslenen kanlı katillerdir. (Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2)

4. Bilimsel yazılarda, önemli kişilerin doğum ve ölüm tarihleri; aynı şekilde devletler, kurumlar veya kuruluşların kurulma ve yıkılma tarihleri; eserlerin üretilmesinin başlama ve bitiş tarihleri ayraç içinde gösterilir.

Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled (1226-1312) Anadolu'da Türkçe'nin ilk ses bayraklarından biridir. (Mustafa İsen vd., Eski Türk Edebiyatı El Kitabı)

5. Olayların yaşandığı, eserlerin yazıldığı, basıldığı tarih veya yer ayraç içinde verilir.

Profesör Halil İnalcık'ın son eseri "Partimonyal Devlet Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme" (Doğu-Batı Yayınları, 90 sayfa) tarihinin edebiyat alanında yetkin ve bilgili olmasının gereğini ortaya koyuyor. (İlber Ortaylı, Kırk Ambar Sohbetleri)

6. Soyadı Kanunu çıkmadan önce tanınmış olup da kanunla birlikte soyadı alan kişilerin soyadları ayraç içinde yazılabilir.

O sırada Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirilen Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey de aynı düşüncede idi. Âkif'in yakın arkadaşı Hasan Basri (Çantay) Bey'le görüşerek, Âkif'i yarışmaya katılmak için ikna etmesini istedi. (İsa Kocakaplan, İstiklal Marşımız ve Mehmet Akif Ersoy)

7. Alıntılarda atlamalar yapılıyorsa bu kısım ayraç içinde üç nokta ile gösterilebilir.

Kemal Tahir Kurt Kanunu'ndan söz ederken "Romanın konusu 1926 İzmir Suikastı gibi son derece buhranlı bir devrede geçiyor. (...) Gerçekten büyük tehlikeler içinde kısıtlanmış insanların romanı bu. Vesikaları bir fon olarak kullanıyorum." diyor. (Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2)

Alıntılarda atlamalar yalnızca üç nokta ile de gösterilebilir.

DİKKAT

8. Konuşma dilinde kimi zaman olumlu görüş belirtir; ancak aslında görünüşün olumsuz olduğu jest ve mimiklerle ifade edilebilir. Yazı dilinde bunu belirtmek için ayraç içinde ünlem işareti kullanılır.

Hani çok akıllıyım (!) ve çok bilimselim (!) ya, bu işi de gayet bilimsel olarak vücudumu yavaş yavaş alıştırmak suretiyle eski deyimle tedricen yapmaya başladım. (Emre Kongar, Kızlarıma Mektuplar)

Noktalama işaretleri, her türlü jest ve mimiğimizi karşılamaz. Bu sebeple, yazı dilinde cümleler, çok defa konuşma dilindekinden daha uzun ve açıklayıcı olur.

DİKKAT

9. Bilimsel yazılarda verilen bilgilerle ilgili olarak tereddütler varsa ayraç içinde soru işareti kullanılarak bu durum belirtilir.

Önce Aslı sonra da Tahir Nil kenarındaki Karaman (?) şehrinde Zühre Han ile karşılaşmışlar ve birbirlerine türküler söylemişlerdir. (Fikret Türkmen, Kerem ile Aslı)

10. Bilimsel yazılarda alıntının veya bilginin kaynağı ayraç içinde gösterilebilir.

Ünlü Türk bilgin ve düşünürü Farabi şiirde iki temel öge görmekte bunların "1) Sözcükler, 2) Onların bir araya getirilişindeki esaslar" olduğunu ileri sürmekteydi (Ateş, 1953:794-800). (Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili)

11. Tiyatro eserlerinde oyuncunun konuştuğu sıradaki davranışları veya o sırada sahnede gelişen diğer olaylar ayraç içinde verilir.

FASULYECİYAN - Allah cezanı versin. Ne işi var elinin orada. Bilorsun hep burda mizansen icabı geri geri gelorum. Ne sokarsın elini oraya. Ödüm koptu. (Damağını bastırır) Akreptir, faredir nedir dedim. (Oyuncular hep gülmektedirler. Holas da kahkahaları basar. Fasulyeciyan bu genel gülüşme ortasında gider Holas'a sarılır. Kucaklaşıp barışırlar.) Aslanım benim. Kusura bakma. Demin biraz sınırlandım. (Haldun Taner, Keşanlı Ali Destanı)

12. Maddeleri belirtmek için kullanılan rakam veya harflerden sonra konur.

Her dilde birçok ağız, bu ağızların içinde de alt ağız grupları bulunur. Mesela Türkiye Türkçesi üç ana ağız grubuna ayrılmıştır: 1) Batı grubu 2) Kuzeydoğu grubu 3) Doğu grubu. (Hayati Develi, Dil Doktoru)

DİKKAT

Bazı çalışmalarda ayraç yerine nokta da kullanılabilir.

13. Bilimsel yazılarda kaynakça yazımında kullanılır.

Tekin, Talat. (2000). *Orhon Türkçesi Grameri*. Ankara: TDK

SIRA SİZDE

Ayraç içinde ünlem veya soru işareti kullanılmasının nedenini açıklayınız.

Köşeli Ayraç []

Bu işaret için köşeli parantez terimi de kullanılır.

1. Ayraç içinde ayraç açılacağı zaman, yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır.

[Tarık Buğra, Oğlumuz (ilk Gençlik Çağına Öyküler), s.51 w]

2. Eski dillere ait metinleri inceleyen bilimsel çalışmalarda, metinde okunamayan yerler hakkında yazarın bir tahmini varsa bunlar köşeli ayraç içinde gösterilir.

ä_ ilki tadıkı_ çorı_ boz [atığ binip tığdı] “İlk olarak Tadık Çor’un boz (atına binip hücum etti)”. (Talat Tekin, Orhon Türkçesi Grameri)

Metin içinde vurgulama amaçlı kullanılan ayırıcı işaretlerdendir.

Tırnak İşareti (“ ”) (« »)

1. Aynen aktarmalar, kelime, kelime öbeği ya da cümle olsun tırnak içinde verilir.

İsyancı diye tanınan eşkiya, Çini İzzet adında bir asker kaçağı idi. Tanıyanlar onu kendisine, sarı tüylü, gök gözlü, ufak tefek, çelimsiz, yirmi, yirmi bir yaşlarında biri diye anlattılar. Şöyle bir bakarsan “Bir sıkımlık canı var.” dermişsin. (Tarık Buğra, Firavun İmanı)

DİKKAT

Tırnak işareti kullanıldığında, tırnak içindeki kısım özel isim olmayan bir kelime veya kelime öbeği ise küçük harfle; cümle ise tıpkı tırnak dışındaki bir cümlede olduğu gibi büyük harfle başlar ve cümle hangi noktalama işaretiyle bitecekse onunla bitecek şekilde yazılır.

2. Cümlede özellikle vurgulanan unsurlar tırnak içinde verilebilir.

Nitekim, aklın ilk kez Batı’da pırıl pırıl görüldüğü Eski Yunan çağında, “akıl” anlamına gelen “logos” sözcüğü olanca kuşatımıyla, aynı zamanda “dil” anlamına gelir. (Nermi Uygur, “İç Dışıyla Batı’nın Kültür Dünyası”)

3. Vurgulanmak istenen özel adlar, bölüm başlıkları veya kitap, makale, köşe yazısı başlıkları vb. tırnak içinde verilebilir.

Cumhuriyet döneminin ünlü şairlerinden Ahmet Muhip Dranas'ın "Serenad"ında öz-
gün imgelerle karşılaşırız. (Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili)

Yukarıdaki örnekte olduğu gibi tırnak içine alınan özel adlardan sonra ek geliyorsa bunlar kesme işareti ile ayrılmaz.

DİKKAT

4. Bilimsel yazıların kaynakçalarında makale adları tırnak içinde verilir.

Marcel Erdal, "İrk Bitig Üzerine Yeni Notlar", TDAY-Belleten 1977, 87-119.

Tırnak işareti içindeki kısım nasıl yazılmalıdır? Açıklayınız.

SIRA SİZDE

Tek Tırnak (' ')

1. Açılan tırnak içinde ikinci bir tırnak açma ihtiyacı duyulursa tek tırnak işareti kullanılır.

Paşa amca (...) bağırır, "Güneş doğarken yatmak yakışık alır mı? Allah, rızkı sabah erkenden dağıtır, hiçbir şey yapmasanız da elinizi açıp 'Allah' deyip rızkınızı alın yine yatın..." derdi. (Ayten Kaya Görgün, Arıza Babaların Çatlak Kızları)

Tek tırnak işareti, çift tırnak işareti ile aynı köktendir; ancak tek tırnak işareti içine alınan kelime, söz ya da cümle ile etrafındakilerden ayrıldığı vurgulanır.=

Eğik Çizgi (/)

1. Düz yazıda yapılan şiir alıntılarında mısraları birbirinden ayırmak için kullanılır.

Necati Cumali'nin "Güler'in Elleri"ni okusanız, eller aşkınızın uzantısı oluverir: El-
lerin aklıma geldikçe/Kırık bir dal gibi senden/Gölgesi kadehlerime düşen/Giderken
çektiğin kapımın üstünde/Ellerin omuzlarımda gezen/Anladım bütün şüphelerim
beyhude/Ne çare geri dönemem! (Doğan Hızlan, Düzyazı Ayracı)

Eğik çizgi işareti için Türkçede bölü veya taksim işareti terimleri de kullanılmaktadır.

2. Özellikle bilimsel yazılarda veya, hem o hem bu bağlaçlarının yerine kullanılır.

Günlük dilde, (...) yepyeni ve özgün benzetmelere gidilerek okuyan/dinleyende yepyeni tasarımların, duyguların, imgelerin doğması sağlanmaktadır. (Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili)

Tarih belirtirken gün, ay ve yılın rakamla yazıldığı durumlarda bunların arasında nokta yerine eğik çizgi de konabilir. Örneğin 12/03/2012 veya 09/XI/ 2011

DİKKAT

Tarih yazımında ay, yazıyla belirtiliyorsa eğik çizgi kullanılmaz.

DİKKAT

3. Dil bilgisi çalışmalarında eklerin farklı biçimlerini gösterirken kullanılır.

Soru eki, çekimli fiillerde kipleri şahıslara soru yoluyla bağlayan ektir. Adlarda olduğu gibi yine mI? / mU? ekiyle karşılaşılır. (Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri)

4. Matematikte bölme işareti olarak da kullanılır.

$$12 / 3 = 4$$

Kesme işareti Türkçede Latin harflerinin kabulü (1928) ile kullanılmaya başlanmıştır. İşaretin kullanım alanı zamanla genişlemiştir.

Kesme İşareti (')

1. Özel isme gelen iyelik, hal ve bildirme eklerinden önce araya kesme işareti konur.

Çağdaş Türk Edebiyatı'nda meselâ Osmanlı devletinin kuruluş konusunu işleyen iki roman var: Kemal Tahir'in Devlet Ana'sı ile Tarık Buğra'nın Osmancık'ı. Bu iki romandan bilindiği gibi eskisi Devlet Ana'dır. (Gürsel Aytaç, Genel Edebiyat Bilimi)

DİKKAT

Yer bildiren cins adlar, özel isimler kısaltma olarak kullanıldığında bunlar da özel isim muamelesi görürler ve bunlara da ekler, kesme işaretinden sonra getirilir.

Sağlık Müdürü bize Devlet Hastanesi'nin doğum servisinde yer ayarlamış, kalmamız için. (Ayşe Kulin, Türkan)

DİKKAT

Özel isimlere +IAr çokluk eki ile +II, +IIk, +sIz, +IA-, +IAş- (Adanalı, Müslümanlık, Türkleşmek vb.) gibi yapım ekleri getirildiğinde kesme işareti kullanılmaz.

Hollandalı dilbilimci Abram de Swaan, iki dillilik Üçüncü Dünya için iyidir ve kaçınılmazdır demeye getiriyor. (İlber Ortaylı, Kırk Ambar Sohbetleri)

DİKKAT

Kesme işaretinin tarihsel süreçte kullanımına ilişkin ayrıntılı bilgi için Hamza Zülfiyar'ın "Kesme İşaretinin Kullanımında Düünden Bugüne Yaşanan Gelişmeler" adlı makalesini okuyabilirsiniz. (Türk Dili, 2009, [691] 35-48)

2. Kesme işareti kullanılması gerekmeyen kimi cins isimler vurgulanmak istendiğinde ve bunların ardına ek getirildiğinde kesme işareti konabilmektedir.

Öte yandan insan zihninde birbirine zıt kavramlar arasında da bir ilişki bulunduğu görüyoruz. Biz güzel'i düşünürken çirkin'i, küçük'le büyük'ü, az'la çok'u, dar'la geniş'i kolaylıkla ilişkiye sokarız; bunları bir arada düşünürüz. (Doğan Aksan, Şiir Dili ve Türk Şiir Dili)

DİKKAT

Kimi yazarlar cins isimleri vurgulamak için çift tırnak işareti de kullanmaktadırlar.

3. Türkçeye Arapçadan giren ve kelimenin aslında, bu dile özgü ayın sesi olan kelimelerde, bu ses için kesme işareti kullanılmaktadır.

Bir dakikada kat'ı bir karar vermişti. (Halid Ziya Uşaklıgil, Mai ve Siyah)

4. Türkçede n'olmak (< ne olmak), n'etmek (< ne etmek), n'eylemek (< ne eylemek) gibi birleşik yapıların yazımında kullanılır. Bu durum, daha çok, ölçü gereği, şiir dilinde görülür.

Kötü dünya ne çâre çift kapılı; / İnce, ak pak haminneler, n'olur / Bize yalnız biraz vefâ bırakın! (Beşir Ayvazoğlu, Kaknus)

5. Harflere veya rakamla yazılmış sayılara ek getirildiğinde konur.

Hayatımız neredeyse onar yıllık bölümlere ayrılacak sıçramalarla değişiyor. 60'ların, 70'lerin ... 90'ların Türkiye'si farklı farklı. (Hayati Develi, Dil Doktoru)

6. Kısaltmalara durum eki getirildiğinde bunlar, kesme işaretiyle ayrılır.

1960'larda Türkiye'de değişen toplumsal ilişkileri açıklayan yeni bir bilgi gereksinimi ortaya çıktı. Değişme sürecini yönlendirecek ve kontrol edecek güvenilir bilgi önem kazandı. Bunun ilk somut sonucu DPT'nin kurulmasıydı. (Ümit Meriç Yazan, Türkiye Kanatları Altında)

Kısa Çizgi (-)

1. Satır sonuna sığmayan kelimeleri bölerken konur.

Dille ilgili her türlü yaşayış ve davranış tarzı, ifadesini hemen hemen bütünüyle dille gerçekleştirebilmektedir. Maddî ve manevî kültürün sınırları içine giren bütün kavram ve kelimeler dilin içinde, dilin sözlüğünde yer almaktadır. Bu bakımdan dil, kültürün ilk ve temel unsurudur. Bu niteliği ile dil, milletleri birbirinden ayıran özelliklerin en önemlisidir. (Şükrü Ünal, Dil ve Kültür)

Tire olarak da adlandırılan işaret, kelimeleri bölmek için ya da birleştirmek için kullanılır.

Satır sonunda bir özel isim varsa ve bu özel isme gelen ek, kesme işareti (') ile ayrılıyorsa kısa çizgi kullanılmaz.

DİKKAT

2. Cümledeki kelime öbekleri veya ara cümleleri belirginleştirmek için başlarına ve sonlarına konur.

Kar yağıyordu ve Köprü'ye çıktığımızda İstanbul bembeyaz kesilmişti. Böylece Kadıköy'ünden sonra karşı yakayı da karlar altında - galiba ilk kez - görüyordum. (Selim İleri, Gramofon Hâlâ Çalıyor)

3. Türkçeye yerleşen ve yer, kurum, eser veya önemli bir olay adı vb. biçimde kullanılan Farsça ve Arapça asıllı tamlamalarda kullanılır.

İran'da Mevlâna'ya Mevlevî-i Rûm, Hindistan'da Pîr-i Rûmî derler. Bizde ise Mevlâna Celâleddin-i Rûmî diye yâd edilir. (Ali Nihat Tarlan, Mevlâna)

4. İki rakamın arasına konduğunda yaklaşıklık, aşağı yukarılık anlamı katar.

6-7 saatlik güzel bir uyku çektikten sonra, saat 23-24 dolaylarında uyanıyor ve sabah işe gidermiş gibi tıraşını olup, banyomu yapıp, giyinip kuşanıp, çalışma masamın (yani o sırada, salondaki yemek masasının) başına geçiyor ve başlıyordum okuyup-yazmaya. (Emre Kongar, Kızlarıma Mektuplar)

5. Tarih bildiren iki rakamın arasına konunca arasında, ve, ile, ilâ, ...den ...e anlamı katar.

Hunların Batı kolundan olan Bulgarların bir kısmı MS. V.-IX. yüzyıllarda Tuna civarında, Macaristan'ın güneyinden Trakya'ya kadar olan bölgede yaşadılar; güçlü bir devlet kurdular. (Hayati Develi, Dil Doktoru)

6. Birbiriyle ilişkili kavramlar birlikte yazıldığında araya kısa çizgi konabilir.

Çünkü ağabeyim onun sadece oğlu değil, aynı zamanda felsefe-mantık-sosyoloji konularında yetiştirdiği bir öğrencisiydi ve babam her zaman, onun, gördüğü en iyi öğrenci olduğunu söylerdi. (Emre Kongar, Kızlarıma Mektuplar)

7. Karşıtlık ilişkisi belirtmek amacıyla ilgili kelimelerin arasına konur.

Avrupa dediğin: çıkardan, ilişkilerden, mal alış-verişinden, doğal komşuluklarından fazla bir şey. Avrupa: eski-yeni, köklü-çelimsiz, bilinçli-bilinçsiz, önemli-önemsiz, (...) benzerlikler, dayanışmalar... (Nermi Uygur, İçi Dışıyla Batı'nın Kültür Dünyası)

8. Bilimsel yazılarda, önemli kişilerin doğum ve ölüm, olayların başlangıç ve bitiş, aynı şekilde devletler, kurumlar veya kuruluşların kurulma ve yıkılma, eserlerin üretilmesinin başlama ve bitiş tarihleri ayrıca içinde aralarına kısa çizgi konarak gösterilir.

Büyük, çaplı, entellektüel düzeyi ile ulusal edebiyatın bütün meselelerini kavrayan yetkinlikte yazarlardan biri Ahmet Hamdi Tanpınar'dır (1901-1962) - (Ali Galip Yener, Tanpınar'daki Biz-Bizdeki Tanpınar, Hece Dergisi)

9. Dil bilgisi çalışmalarında kelimelerin köklerini, gövdelerini ve eklerini belirtmek için kullanılır.

yağ-mur-luk, iş-le-t-me

10. Dil bilgisiyle ilgili çalışmalarda eklerden önce konur.

İsim soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmalarını sağlayan, -dı, -mış, -sa ekleriyle, fiillerin hikâye, rivayet ve şart birleşik çekimlerini meydana getiren fiile ek fiil denir. (Mustafa Özkan vd., Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım)

11. Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır.

-ma/-me- (olumsuzluk eki) "i-"yardımcı fiili hariç bütün kök veya gövdelerine gelecek olumsuz fiiller yapar: git-me-, yap-ma-, bil-me-, bildir-me-, anlat-ma-, yaz-ma-, duy-ma-, al-ma- gibi. (Mustafa Özkan vd., Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım)

12. Kelimeleri hecelerine ayırırken kullanılır.

ge-li-yo-rum, sa-tı-cı-lar-da-ki gibi

13. Matematikte çıkarma işleminde eksi işareti olarak kullanılır.

189-11= 178 gibi

14. Sıfırın altındaki dereceleri göstermek için rakamın başına konur.

-5°C, -15 gibi

Konuşmalardaki kekelemeyi ya da üzerine basılarak söylenen heceleri yazıda göstermek için de kısa çizgi kullanılabilir.

DİKKAT

İs-te-mi-yo-rum.

Uzun Çizgi (–)

1. Roman, hikâye, masal, tiyatro gibi türlerde kişilerin konuşmaları verilirken kullanılır.

Bu kucaklaşmadan sonra kardeşini kendinden biraz uzaklaştıran annem, sesine nazlı bir küskünlük katarak konuşurdu: – Eee, enişten gitmese buralara yolun düşmeyecek belli ki. (Füruzan, Seveda Dolu Bir Yaz)

Uzun çizgi 42,3 mm'dir. uzun çizgi için konuşma çizgisi, büyük çizgi, tire gibi farklı kavramlar da kullanılmaktadır.

Tiyatro eserlerinin yazımında oyuncuların konuşmaları verilirken, oyuncunun önce adı sonra uzun çizgi sonra da konuşmalar yazılır.

DİKKAT

AHMET FEHİM – (Holas'ın yanına gider.) Keselim çocuklar. Prova jenerale geçiyoruz. (Kulise seslenir.) Biz hazırız usta.

FASULYECİYAN – (Sahneye girer, yırtık pırtık oyun kostümünü giymiştir. Elbisesinin sefaleti ile tezat teşkil eden bir tafra ile ortaya gelir, elini başına kor. Durur.)

VİRJİNYAN – (Şano dışındaki bankta oturan Hıranuş'un yanına gidip dirseği ile dürtür.) Usta konsantre yapor.

(Haldun Taner, Keşanlı Ali Destanı)

Konuşmalar tırnak içinde verilmişse uzun çizgi kullanılmaz.

DİKKAT

Ünlem İşareti (!)

1. Acıma, üzüntü, sevinç, kızma, korku, şaşırma, coşma gibi her türlü duyuyu ifade eden kelime, kelime öbeği veya cümlelerden sonra konur.

Bunlar beni delirtecekler yahu!... Ne birbirleriyle geçinirler, ne de ayrılırlar. Doğru dürüst görev yapmazlar. (Mehmed Niyazi, Çanakkale Mahşeri)

Yazık oldu aslan gibi delikanlıya, billâhi... Çok yazık oldu!.. (Sabahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf)

Eklendiği cümlede üzüntü, sevinç, kızma, korku gibi anlamları pekiştiren bu işaret okura yazıda yanında bulunduğu yazı biriminin yüksek sesle anlama uygun bir tonda okunması gerektiğini gösterir.

2. Hitap, çağrı, seslenme, uyarı vb. bildiren kelime, kelime öbekleri veya cümlelerden sonra konur.

Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri! (Atatürk)

Ünlem işareti, hitap sözleri bulunan cümlelerde, bu sözlerden hemen sonra konabileceği gibi, cümlelerin sonuna da konabilir.

DİKKAT

Mektup elimde, "Gökşin, gel gel! Şu mektubu medyaya sızdıralım da adımlı gâvura çıkararakları utandıralım. Gel bak, neler yazmışım!" diye seslendim (...) (Ayşe Kulin, Türkân)

3. Onay veya ret bildiren kelimelerden sonra konabilir.

Doğru! Bence de halkın dili yazarlarımızın dilinden daha zengindir, hele edebiyat türüne giren eserler için. (Orhan Şaik Gökyay, Destursuz Bağa Girenler)

DİKKAT

Anlatımı pekiştirmek için ünlem işaretinden sonra iki nokta konabilir.

Anacağızım kimbilir ne anladı, bana: ‘Aman kızım, ben sağ oldukça senin elini bulaşığa sokmam inşallah!.. (...)’ dedi. (Sabahattin Ali, Kuyucaklı Yusuf)

SIRA SİZDE

Aşağıda metinde ayrıca içindeki yerlere, uygun noktalama işaretlerini yerleştiriniz.

Tersine Dönen Şemsiye

Türkiye()de artık kent nüfusunun köy nüfusunu aştığı biliniyor() Yine biliniyor ki() kentlerde toplanan nüfus esasen ülkemizin on iki büyük yerleşim biriminde yoğunlaşmıştır()

Son nüfus sayımında Doğu Anadolu()da bazı kentlerin() çevrelerinde vuku bulan nüfus hareketini çekemedikleri() bu bir yana kendi öz nüfuslarından kaybettiklerini gördük() Kars ilimiz bunun en çarpıcı örneğini teşkil ediyor()

Kentlere akan kalabalıklar köyün alışkanlıklarını() âdet ve davranışlarını da birlikte getirmişlerdi() Oysa kent() kurallarını koyan bir yapı arz ediyordu() Kırsal alanların alabildiğine hür havasını tatmış olan köylü() hareketlerinde tabiata uyum hariç fazla bir kısıtlamayı tanımamıştı henüz() Bunlar hep bildiğimiz şeyler()

Belki şu da ilave edilmelidir()

Kente inen köylü() şehirlinin yoğun yerleşimi içinde onlara ayak uydurmakta zorluk çektiği gibi() kentlinin hayatını da zora koşmuştu() Nerede durulacak() nerede yürünecek() nerede bağırılacak() nerede susulacak() çöpler nereye atılacak() halı ne zaman pencereden silkilecek() apartman komşuluğu nasıl yürütülecek() bütün bunlar ve beraberinde yüzlerce davranış biçimi onu bunalıyordu()

()

Şimdi moda() yayla turizmine() köylere() kırlara() çiftlik evlerine doğru yönelmişti()

Kentli nüfusun varlıklı kesimi ()artık buralarda yaşanmaz() diyerek() büsbütün kenti terk etmeye hazırlanıyordu() Serin dağ başları() buz gibi suların aktığı yaylalar() bakir orman alanları() sessiz mıntıklar() bilhassa antik özelliği bulunan yöreler() terk edilmiş eski köyler seçiliyordu() Buralarda yıkılmaya yüz tutmuş bir köy evi satın alınarak restore ediliyor() ()çılgın kalabalıktan uzakta() () doğa ile baş başa bir yaşam tahayyül ediliyordu()

Bu moda henüz uç vermiştir() Yakında köylere doğru yoğun bir göç başlarsa şaşmayalım() Şemsiye tersine dönüyor gibi()

Ama şehrin konforuna alışmış() elleri kürek sapı tutmamış insanlar() tabiatın istediği uyumu nasıl gerçekleştirecek() Yoksa yerleştikleri evlerin bakımı için yine şehirden birer() temizlikçi kadın() mı getirecekler()

Bütün bunları zaman gösterecek()

(Mustafa Kutlu, Şehir Mektupları)

Özet

Noktalama işaretlerinin kullanım amaçlarını açıklayabilmek

Türk yazı dilindeki noktalama işaretinin kullanımı belli kurallara bağlıdır. Uygulamada birçok kişinin bu kurallara uymak konusunda tam bir uzlaşma içinde olmadığı görülmektedir. Ancak yazılı eserlerin hem zaman hem de mekânlar ötesi etkileri ile noktalama işaretlerinin okurun konuyu anlaması ve yorumlamasındaki önemi dikkate alındığında, bu işaretlerin kullanım özelliklerini bilmenin ve uygulamanın gerekliliği daha iyi anlaşılmaktadır.

Türk yazı dilinde en yaygın kullanılan temel noktalama işaretlerini sıralayabilmek

Türk yazı dilinde yaklaşık olarak elli kadar noktalama işareti bulunmaktadır. Bunlardan nokta, virgül, iki nokta, ayraç, tırnak, kesme işareti gibi bir kısmı toplumun bütün kesimleri tarafından; yüzde (%), eşittir (=), pi sayısı (π), çarpma ($\times$), sonsuzluk (∞) gibi bir kısım işaret ise birtakım bilim dallarında veya meslek mensuplarınca kullanılmaktadır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde noktanın (.) kullanımında yanlışlık vardır?

- İnsan D.N.A.'sını da çözdüklerine göre yakında birçok sorunun cevabını bulurlar; ama bu defa da yeni sorunlar ortaya çıkar.
- Bölümde 1, 2 ve 3. olan öğrencileri ödüllendirmek amacıyla değişik hediyeler alındı.
- Atatürk, 19.05.1919 tarihinde Samsun'a çıkmış ve Millî Mücadele'yi başlatmıştır.
- Barışmak için söylediğin hani o "Sensiz yaşayamam. Ölürüm." sözlerine ne oldu?
- Bugün 17 Temmuz. Sıcaklar, alabildiğine bastırdı. Her yer alev alev. Ya dağa, ya denize kaçmalı.

2. İki cümle birbirine *ancak, yalnız, fakat, ama, hatta, yoksa, oysa, hâlbuki, ne var ki, öyleyse, çünkü* gibi bağlaçlarla bağlanıyorsa bu bağlaçlardan önce hangi noktalama işaretleri kullanılır?

- nokta – iki nokta
- virgül – ünlem
- noktalı virgül – iki nokta
- virgül – noktalı virgül
- kesme – kısa çizgi

3. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde ayraçla () gösterilen yere noktalı virgül konmalıdır?

- Bu sene organik sebze yiyelim diye bahçemize bir sürü şey ektik() maydanoz, biber, domates, nane, tere, fasulye, mısır...
- Müdür Bey, sürekli işten kaytaran arkadaşa daha fazla dayanamayarak söylendi() Lütfen artık kendinize çekidüzen verin. Aksi halde hakkınızda işlem yapmak zorunda kalacağım.
- Çocuk() – Anne ben geldim! Karnım aç, diye bağırdı.
- Bu sene kış oldukça çetin geçti() Evde ne odun ne de kömür kaldı, cepte ne para ne pul. Neyse bahara erdik de rahat ettik.
- Yıllar() bu kadar çabuk geçmeseniz, beni böyle üzmeseniz, biraz merhamet etseniz, ne olur?

4. *Ülkemiz, turizm açısından bir cennet. Hangi köşesini söylemeli bilmem ki: İstanbul, Bodrum, Kuşadası, Kaş, Antalya, Trabzon, Mardin ()*

Yukarıdaki cümlede ayraçla belirtilen yere hangi noktalama işareti konmalıdır?

- Kısa çizgi
- İki nokta
- Ünlem
- Üç nokta
- Noktalı virgül

5. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde soru işareti (?) yanlış kullanılmıştır?

- Ne yani, ben şimdi ne yaptığımı bilmiyorum muyum?
- Yıllar sonra karşılaşmış bile olsak, insan aile dostuna böyle mi davranır Allah aşkına?
- Elim kolum kitaplarla dolu bir halde koşuştururken birden ayağım takılıp yere yuvarlanmaz mıyım, hem işim gücüm yarım kaldı, hem de ayağımı burktum?
- Arkadaşım, sence de böyle yaparak çocukça davranmış olmuyor musun? Ne dersin?
- Bu kadar yıl boyunca bir defa arayıp sormadı, bir haber yollamadı; sonra da hiçbir şey olmamış gibi çıkagelmez mi?

6. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde ayraç işareti () yanlış kullanılmıştır?

- Fatih, Hz. Peygamber'in müjdelediği gibi, İstanbul'u 1453'te (H 857) fethetmiştir.
- Türkçede edebiyat kavramı için aynı zamanda yazın (yazılı olan şeyler) kelimesi de kullanılmaktadır.
- Şu üç şeyden asla hazzetmem: 1) yalan, 2) tembellik, 3) dedikodu.
- Yahya Kemal, 1882'de (?) Üsküp'te dünyaya gelmiş ve 1958'de İstanbul'da gözlerini yummuştur.
- Metafor türleri arasında şairane metafor ('Göllerde bu dem bir kamış olsam' [Haşim]) bulunmaktadır.

7. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde noktalama işaretinin kullanımından kaynaklanan yazım yanlışları bulunmaktadır?

- Geçenlerde adamın biri haykırıyor: 2010lara geldik hâlâ bu sorunlar çözülmedi, bundan sonra da çözülmeyecek galiba!
- Son yıllarda bizim işler oldukça kesat. Günlük kazanıp günlük yiyoruz.
- Öğrencilerin sınav kâğıtlarını incelediğimizde, ilkokuldan itibaren verilen sınava dayalı eğitimin olumsuz yönleri hemencecik göze çarpıyor.
- Baharın sonu yazın başında, Çukurova'nın tarlalarını kıpkırmızıya boyayan gelincik tarlalarını görme özlemi, uzun yıllardır içimi yakıyordu.
- Sizi bilemem, ama ben, uzun kış gecelerinde en büyük keyfin güzel demlenmiş çay olduğunu düşünüyorum.

8. Aşağıdaki seçeneklerden hangisinde kesme işareti (') yanlış kullanılmıştır?

- Ben sana "Git de parayı bozdur!" dediysem, 1'lik, 2'lik mi yaptır dedim?
- Burada okuyan öğrenciler, Üniversite'nin sağladığı imkânlar dolayısıyla başka yerlere göre daha rahat eğitim görmektedirler.
- Birçok büyük şehirde olduğu gibi, İstanbul'da da gerçek İstanbul'lu neredeyse hiç kalmadı.
- Bence, Tanpınar'ın Huzur'u, Edebiyatımızın klâsîği sayılabilecek bir romandır.
- Anne babamı güç bela almaya ikna ettiğim köpeğim Cambaz'ı, üstelik eve hiç girmemesine rağmen, nedense annem bir türlü sevemedi.

9. İnsan bir tabure üzerinde, adeta tünercesine, saatlerce bekledi mi belki öyle bir tutuluyor ki sorma gitsin()

Yukarıdaki cümlede ayraçla belirtilen yere hangi noktalama işareti konmalıdır?

- Noktalı virgöl
- Soru
- Ünlem
- İki nokta
- Kısa çizgi

10. Gerçekte söylenenin aksi düşünce taşındığını göstermek için aşağıdaki noktalama işaretlerinden hangisi konmalıdır?

- ayraç içinde nokta
- ayraç içinde ünlem
- ayraç içinde soru
- ayraç içinde üç nokta
- ayraç içinde kesme

Yaşamın İçinden

“NOKTALAMA İŞARETLERİNİN DİLİ

Hadi Önal

Duygularımızı, düşüncelerimizi daha açık ifade etmek, cümlelerin yapısını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere kullanılan işaretlerdir noktalama işaretleri. Okullarımızda Türkçe öğretmenlerimiz kompozisyonlarımızı değerlendirirken eksikliklerinden dolayı notlarımızı kırmasa, imtihanlarda soru olarak karşımıza çıkmazsa pek de aldırış etmeyiz noktalama işaretlerine. Oysa geçmişi günümüze taşıma görev ve sorumluluğunu üstlenen yazının; yerine göre düzeni, yerine göre anlamı, yerine göre ruhudur noktalama işaretleri. Yazı, onunla anamlanır, şifrelenir, dillenir, konuşur.

Yazının en büyük yardımcısı âdeta olmazsa olmazı olan noktalama işaretlerinin arkasında kocaman bir dünya saklıdır. Söz ve düşünceyi belli şekil ve işaretlerle ifade etmenin yanı sıra, noktalama işaretleri yazıyı kelime yığını olmaktan kurtarır.

Art arda sıralanan eş görevli kelime ve cümlelerin aralarına konan virgülden başlayalım isterseniz noktalama işaretlerinin yazı için hayatiyetini anlatmaya. Virgül, yazının âdeta anahtarıdır. Onsuz yazı karmakarışık bir hâl alır. Okuyucuya: “Dur! Hele bir nefes al!” dedirten bu işaret aynı zamanda metnin anlam kazanmasına ve anlaşılmasına vesile olur. Virgül, insanoğluna durup düşünmeyi öğretir. Virgül, insana hayatın basit değil ayrıntılardan müteşekkil olduğunu düşündürür.

Şüphe, merak, kuşku gibi kavramların yanı sıra çengelli görünümü ile öğrenmenin sembolü olan soru işareti ile insan bilmediklerini öğrenir. Soru işareti, ardına aldığı cümleye soru anlamı yükleyerek: “Ben seni sırtladım ama sen de benim içerisinden çıkamadığım konumuma açıklık kazandır.” der gibidir. Bu işaretle birlikte kafamızın köşesine yığdığımız problemleri çözer, sorulara cevap ararız.

Yazıda; sevinç, acı, korku, şaşkınlık gibi duygu dünyamızın iniş ve çıkışlarını anlatmak için ünlem işaretine sarılırız. Bu sihirli işareti çekip alırsanız yazıdan geriye kuru, heyecansız bir söz yığını kalır. Konuşurken; duyguları, jestle, mimikle, tonlamayla anlatmak kolaydır elbette. Ya yazı ile nasıl anlatacağız sevincimizi, korkumuzu, hayretimizi, şaşkınlığımızı? Yazıya duygu katan, canlılık veren bu işaretle metin canlanır, renkle-

nir. Bir de bu işaretin sırlı bir biçimde parantez içerisine saklanmış hâli vardır. Parantez içindeki ünlem, kendinden önce gelen kelimeye ya da cümleye küçümseme, alay etme, inanmama anlamları kazandırır. Bu işaretin yokluğu demek, olay yazılarına nokta koymak demektir.

Nokta dedim de aklıma düştü. Sonu, bitimi ifade eden nokta elbette ki bütün noktalama işaretlerinin hem anası hem de isim babasıdır. Ancak, insana vurulan fânîlik mührü olan ölümü nokta ile özdeşleştirmek noktaya yapılacak en büyük haksızlıktır. Yeniden dirilmek olan ölümü en güzel anlatan noktalama işareti üç noktadır. Sözün bir yerde kesilerek okuyucunun hayal kurmasına imkân tanıyan üç noktada devamlılık vardır, sır vardır, aynı zamanda okuyucuya saygı vardır. Üç noktanın bir başka görevi ise söylenmesi uygun olmayan kelimelerin yerine geçmesidir: “Sen rahat ol, söylemek istemediğini ben okuyucuya anlatırım merak etme!” dedirtir üç nokta ile yazar rahat eder.

İki nokta insana: “Bak anlamadınsa açıklama yapayım.” dedirtir. Yapılanın veya olanın nedenini, niçinini, nasılinı sorgulayan bu işaret; insanoğluna yaptığı, yapacağının mutlaka açıklama gerektirdiğini fısıldar gibidir.

Tırnak işareti, okuyucuyu arasına aldığı söze veya kelimeye yoğunlaştırır. Cümlede tırnak işareti aynı zamanda tırnakları arasına aldığı kelimeye önem ve itibar da kazandırır. Bu noktalama işaretinde biraz böbürlenme, kendini beğenmişlik olsa da ahde vefanın en güzel örneği yine bu işarete saklıdır. Hani iyilikleri hatırlandığında; “Allah rahmet eylesin.” diyerek hayırla andığımız insanlar vardır ya; işte tırnak da yazıda başka insanlardan alınan düşünceleri muhafaza ettiği, söyleyenini hatırlattığı için âdeta aktarılan sözlerin sahiplerine rahmet okutur. (...)

Kısa çizginin cümle içerisinde birçok vazifesine karşılık uzun çizgi çoğu yerde konuşma çizgisi olarak da tanınır. Sözün başlangıcını ifade eden bu işaret daha çok olay anlatımlı yazılarda kendisine yer bulur.

İnceliğin, zarafetin neleri nasıl değiştirdiğini gösteren inceltme işareti aynı zamanda anlam karışıklıklarını da önler. Bir adı da uçurum olan yar, onunla birlik olunca sevgili; kışı sembolize eden kar da kazanç olup çıkar karşımıza.

Özel adlara getirilen iyelik ve hâl eklerini ayırmak için konulan kesme işareti de yazıdaki karmaşıklığın önlenmesinde payına düşen görevi yerine getirmenin huzuru ile şöyle yaslanır ayırdığı kelimenin arkasına.

Bir yazıdaki maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin veya söz gruplarının tekrar yazılmasını önlemek için kullanılan “denden” metnin seri okunmasına yardımcı olur.

İşte böyle çoğu zaman: “Aman sen de!” dediğimiz noktalama işaretleri yazı dünyasının lüksü değil elzemidir. Yazan her kişinin bu sevimli işaretlere gereken hassasiyeti göstermesi, yazdıklarının daha da anlaşılabilir olarak okunmasına vesile olacağını akıldan uzak tutmamalıdır.

Kaynak: <http://www.yuzaki.com/content/view/1245/12/> Erişim tarihi: 18.09.2012

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız yanlış ise “Nokta” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise “Noktalı Virgül” ve “Virgül” konularını yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise “Noktalı Virgül” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d Yanıtınız yanlış ise “Üç Nokta” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız yanlış ise “Soru İşareti” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e Yanıtınız yanlış ise “Ayrac” ve “Köşeli Ayrac” konularını yeniden gözden geçiriniz.
7. a Yanıtınız yanlış ise “Kesme” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “Kesme” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız yanlış ise “Ünlem” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b Yanıtınız yanlış ise “Ünlem” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Yazım yönünden fark bulunmaktadır. Tarih tamamen rakamlarla yazılıyorsa, rakamlar arasına nokta konur. Eğer ay ismi yazıyla belirtilmişse, ay isminden önce ve sonra nokta konmaz.

Sıra Sizde 2

Bu zamirler aynı zamanda işaret sıfatıdır: bu kitap, şu kadın, o çocuk. Bundan dolayı bu zamirler kullanıldığında, bazen bunların zamir mi yoksa işaret sıfatı mı olduğu anlaşılmayabilmektedir. Bu karışıklığı gidermek için, gerekiyorsa, bunlardan sonra virgül koymak uygun olur. “O gazetelerde resmini gördüğümüz kişi değil.” cümlesi ile “O, gazetelerde resmini gördüğümüz kişi değil.” cümlesi mukayese edildiğinde görüldüğü gibi bir virgül anlamı ne kadar değiştirmektedir. İlk cümlede “o” işaret sıfatıdır; ikinci cümlede ise şahıs zamiri görevindedir.

Sıra Sizde 3

Sıralı, bağlaçlı, girişik gibi birden çok cümlelerin birlikte kullanıldığı yapıların öznesi ortak ise, bu durumda öz-neden sonra konabilir. Örnek: Ben; gençliğimde hem çalışıp ekmek paramı kazandım, hem de eğitimime devam ettim.

Sıra Sizde 4

İki noktadan sonraki kısımda örnekler veriliyor ve bunlar özel isimse büyük, cins isimse küçük harfle yazılır; eğer iki noktadan sonraki kısım açıklama cümlesi ise diğer cümlelerde olduğu gibi büyük harfle başlar ve cümlelerin hangi noktalama işareti ile bitmesi gerekiyorsa o işaret konur.

Sıra Sizde 5

Karşılıklı konuşma metinlerinde üç nokta, konuşanın kararsızlığını, tedirginliğini, sessizliğini veya sessiz kaldığını, duraksadığını veya kekelediğini, genel ahlâka aykırı veya söylenmemesi gerekeni; örnekler sıralanıyorsa bunların devam ettiğini belirtmek, benzer öğeleri uzun uzadıya sıralamamak, son olarak da anlatımı pekiştirmek için kullanılır.

Sıra Sizde 6

Soru ekinin, -DI ve -mAz zaman ekleriyle kullanıldığında meydana gelen yapı, eğer zarf işlevindeyse soru eki kullanılmaz. “Şimdi geldi mi bütün işleri çabucak bitirir.” veya “Böyle avaz avaz bağırmaz mi, bütün cinlerim tepeme çıkıyor.” cümlelerindeki altı çizili kısımlar görüldüğü gibi cümleye soru anlamı katmamakta, yalnızca cümlelerin zaman zarfını oluşturmaktadır. Aynı şekilde “güzel mi güzel”, “uzak mi uzak” veya “İyi-si mi, ben gideyim!” örneklerindeki soru ekleri de soru anlamı katmaz. Yalnızca anlamı pekiştirir. Bu gibi kullanımlarda da soru işareti kullanılmaz.

Sıra Sizde 7

Ayraç içinde ünlem kullanılması, esas olarak konuşma metinlerinde görülür. Burada amaç, konuşanın söylediğinin aslında tam tersini düşündüğünü göstermektir. Bilindiği gibi, konuşma dilinde kullanılan jest ve mimikler için yazı dilinde noktalama işaretlerinden yararlanılır. Ayraç içinde soru işareti ise, genelde bilimsel yazılarda, emin olunmayan, şüpheli durumları belirtmek için kullanılır.

Sıra Sizde 8

Tırnak işareti kullanıldığında, tırnak içindeki kısım bir kelime ve kelime öbeği ise küçük harfle; cümle ise tıpkı tırnak dışındaki bir cümlede olduğu gibi büyük harfle başlar ve cümle hangi noktalama işaretiyle bitecekse onunla bitecek şekilde yazılır.

Sıra Sizde 9

Tersine Dönen Şemsiye

Türkiye(’de artık kent nüfusunun köy nüfusunu aştığı biliniyor(.) Yine biliniyor ki(,) kentlerde toplanan nüfus esasen ülkemizin on iki büyük yerleşim biriminde yoğunlaşmıştır(.)

Son nüfus sayımında Doğu Anadolu(’da bazı kentlerin, çevrelerinde vuku bulan nüfus hareketini çekemedikleri(,) bu bir yana kendi öz nüfuslarından kaybettiklerini gördük(.) Kars ilimiz bunun en çarpıcı örneğini teşkil ediyor(.)

Kentlere akan kalabalıklar köyün alışkanlıklarını(,) âdet ve davranışlarını da birlikte getirmişlerdi(.) Oysa kent, kurallarını koyan bir yapı arz ediyordu(.) Kırsal alanların alabildiğine hür havasını tatmış olan köylü(,) hareketlerinde tabiata uyum hariç fazla bir kısıtlamayı tanımamıştı henüz(.) Bunlar hep bildiğimiz şeyler(.) Belki şu da ilave edilmelidir(.)

*Kente inen köylü(,) şehirlinin yoğun yerleşimi içinde onlara ayak uydurmakta zorluk çektiği gibi(,) kentlinin hayatını da zora koşmuştu(.) Nerede durulacak(,) nerede yürünecek(,) nerede bağırılacak(,) nerede susulacak(;) çöpler nereye atılacak(,) halı ne zaman pencereden silki-
lecek(,) apartman komşuluğu nasıl yürütülecek(,) bütün bunlar ve beraberinde yüzlerce davranış biçimi onu bunaltıyordu(.)*
(...)

Şimdi moda(,) yayla turizmine(,) köylere(,) kırlara(,) çiftlik(,) evlerine doğru yönelmişti(.)

Kentli nüfusun varlıklı kesimi (“artık buralarda yaşanmaz(”) diyerek(,) büsbütün kenti terk etmeye hazırlanıyordu(.) Serin dağ başları(,) buz gibi suların aktığı yaylalar(,) bakir orman alanları(,) sessiz mıntıklar(,) bilhassa antik özelliği bulunan yöreler(,) terk edilmiş eski köyler seçiliyordu(.) Buralarda yıkılmaya yüz tutmuş bir köy evi satın alınarak restore ediliyor(,) (“çılgın kalabalıktan uzakta(”) (,) doğa ile başbaşa bir yaşam tahayyül ediliyordu(.)

Bu moda henüz uç vermiştir(.) Yakında köylere doğru yoğun bir göç başlarsa şaşmayalım(.) Şemsiye tersine dönüyor gibi(.)

Ama şehrin konforuna alışmış(,) elleri kürek sapı tutmamış insanlar(,) tabiatın istediği uyumu nasıl gerçekleştirecek(?) Yoksa yerleştikleri evlerin bakımı için yine şehirden birer (“temizlikçi kadın(”) mı getirecekler(?)

Bütün bunları zaman gösterecek(.)

(Mustafa Kutlu, Şehir Mektupları)

Yararlanılan Kaynaklar

- Atasoy, F. O. (2010). “Noktalama İşaretlerinin Tarihi”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. (5)2, s. 823- 861.
- Dil Derneği (2000). **Yazım Kılavuzu**. İstanbul: Dil Derneği Yayınları.
- Kavcar, C. vd. (2002). **Yazılı ve Sözlü Anlatım**. Ankara: Anı Yayınları
- Koç, A. (2008) “Noktalama İşaretlerinin Tarihçesi”, **Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler** (Edt. Emine Gürsoy-Naskali ve Erdal Şahin), İstanbul: Picus Yayıncılık. s. 279-293.

Başvurulabilecek Kaynaklar

- Ağca, H. (2001). **Türk Dili**. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Alpay, N. (2004). **Dilimiz Dillerimiz Uygulama Üzerine Yazılar**. İstanbul: Metis Yayınları.
- Alpay, N.(2000). **Türkçe Sorunları Kılavuzu**. İstanbul: Metis Yayınları.
- Korkmaz, Z. vd. (2001). **Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri**. Ankara: Yargı Yayınları.